

Misdaad, misdaadbestrijding en de media Een problematische relatie

De voorbije maanden kwamen de misdaadberichtgeving, de gerechtelijke verslaggeving en de verhouding tussen de journalist en de strafrechtstoepasser uitdrukkelijk in de aandacht. In dit editoriaal een tussentijdse stand van zaken: daarbij vooral aandacht voor de geschreven pers.

1. Herkenbaarheidsinformatie in de misdaadberichtgeving en gerechtelijke verslaggeving

Begin 1986 bekleog een ondergedoken hoofdverdachte bij de miljardenfraude van de 'zaak Kirschen' er zich over dat hij, nog voor zijn zaak ten gronde behandeld werd, door de pers en door het parket als een gewone misdadiger beschouwd en behandeld werd. Hij haalde zwaar uit naar beide partijen en eiste een grotere terughoudendheid in de nieuwsgeving vooraleer hij zich terug aan het normale onderzoek wou onderwerpen.

Hiermee is de bal die eind 1984 door Langerwerf, rechtssocioloog aan de U.F.S.I.A., het veld ingestuurd werd, terug aan het rollen gebracht. Men zal zich herinneren hoe deze 'namen noemen'-thematiek een brede weerklank kreeg, zowel bij de media, in de politieke wereld, binnen de justitiële hulpverlening als binnen de criminologie.

De problematiek van de vermelding van identificatiegegevens zoals namen, initialen en foto's van verdachten mobiliseerde zowel voor- als tegenstanders.

Een uitgesproken *voorstander* van de vrijgave van herkenbaarheidsinformatie was wel De Lentdecker. In één van zijn artikels gebruikt hij deze thematiek om ook naar politici, de B.R.T. en de 'linksen' uit te halen.

Wij citeren: 'Gelijktijdig met de rage voor de praatshow wordt er discretie en anonimiteit geëist voor bandieten en moordenaars. In praatshows (...) worden mensen via harde interviews binnenste buiten gekeerd en wordt zoveel mogelijk van hun privacy blootgelegd. Al de groten van de wereld, al de deftige brave burgers, al de rijken, al de serieuze mensen, al de elitemensen, worden verzocht, zoniet verplicht, namens het recht op inspraak van linksen en progressieven, het grootste deel van hun privacy openbaar te maken. De gangsters en het schorremorrie niet: die moeten beschermd worden, die moeten anoniem blijven. Zo oordelen nu ook al parlementairen die spektakel verwarren met dienstvaardigheid. En slaafs als ze kunnen zijn, gaan mensen van de B.R.T. daarvoor direkt op hun (suiker)buik liggen (...)'.¹

1. DE LENTDECKER, L., 'Privacy alleen voor bandieten', *T.V.-Express*, 21 januari 1985, 35.

Gelukkig bleek deze stemmingmakerij niet toonzettend. Er werden ten gunste van de publikatie van identiteitsgegevens ook meer zakelijke argumenten aangebracht. Zo werd benadrukt dat journalisten op dit gebied nu al deontologische criteria hanteren. Ook is verwezen naar verweermogelijkheden waarover de eventueel door berichtgeving benadeelde beschikt, zoals het recht op antwoord en de mogelijkheid om een eis tot schadeloosstelling in te dienen.

Verder stelden sommigen dat een inperking van de vrijheid om identificatiegegevens te vermelden, een beknutting van de persvrijheid kan inluiden. Zij zou een eerste stap kunnen vormen van een afglijding naar dictaturen, o.m. omdat de controlefunctie van de pers op de strafrechtspleging in het gedrang zou komen. Een volgend argument is dat onderzoeksrechters en vonnisrechters nu al over middelen beschikken om te beletten dat identificatiegegevens publiek bekend gemaakt worden.² Dat zou een aanvullende regeling overbodig maken.

Tot slot stelden sommigen dat de vermelding van herkenbaarheidsinformatie een 'betrouwbaarheidslabel' aan de berichtgeving verleent.

Tegenstanders van een vrije publikatie van herkenbaarheidsinformatie voerden aan dat het niet opgaat de identiteit van verdachten vrij te geven vóór hun schuld door middel van een veroordeling is vastgesteld. In ons rechtsstelsel wordt de verdachte immers, tot het tegendeel is aangetoond, als onschuldig beschouwd.

In de praktijk ziet een aantal verdachten op grond van klaarblijkelijke onschuld hun zaak beëindigd met een seponering, een buiten vervolgingstelling of een vrijspraak. Intussen echter zijn sommigen al door de media berecht en gestraft. De smet die via berichtgeving op hen gelegd is, is nadien moeilijk of niet uit te wissen. Een recht op antwoord kan de toegebrachte schade niet herstellen. Vaak blijft de burger onder maatschappelijke verdenking en rest twijfel als residu van zijn inspanningen. Wat de eis tot schadevergoeding betreft: deze vergt meestal een langdurige en soms dure rechtsgang. Zelfs al ware alle schade met geld goed te maken: de noodzaak van een proces maakt deze mogelijkheid in de praktijk voor velen moeilijk toegankelijk. Het komt bijgevolg alleen de rechter toe te beslissen of publikatie van het vonnis, met een vrijgave van herkenbaarheidsinformatie, wenselijk of noodzakelijk is.

Een ander argument tegen het 'noemen van namen' is dat deze journalistieke praktijk niet alleen de verdachte, maar ook diens gezin treft. Zijn stigma bemoeilijkt niet alleen zijn normale sociale integratie: het 'besmet' ook zijn gezinsleden waardoor ook hun maatschappelijke kansen nadelig beïnvloed worden. Personen die doorgaans geen deel hadden aan het delict — noch aan de eventuele schuld van hun partner, ouder of kind — worden bijgevolg, met de journalist als intermediant, door de publieke opinie mede gepenaliseerd.

Ik wil bij een en ander toch enkele kanttekeningen plaatsen.

Wat de gepretendeerde hantering door de journalisten van *eigen criteria* betreft stel ik vast dat deze door de meesten alleszins niet op een systematische wijze gebruikt worden. Evenmin werd blijkens een opvolging door het 'Kraaienest'

2. Verbod op de publikatie van bepaalde gegevens in de onderzoeksfase; het voeren van debatten met gesloten deuren, de verhindering van publikatie van elementen uit de procesgang.

van de naleving van gedane toezeggingen, een duidelijk engagement tot striktere regulering nageleefd.³

Storend is dat heel de discussie opvallend rond de berichtgeving van *verdachten* gecentreerd bleef.

Er is immers ook omtrent *veroordeelden* een spanningsveld tussen — alleen al — het recht op informatie van de burger en het belang van diezelfde burger bij zo optimaal mogelijke reklasseringskansen van de veroordeelde.

Evenmin had men in de discussie aandacht voor het *slachtoffer*. Ook deze partij wordt soms met naam, toenaam, adres en/of foto in de berichtgeving vermeld. Slachtoffers worden door dergelijke misdaadberichtgeving en gerechtelijke verslaggeving in een aantal gevallen een tweede maal gevictimiseerd.

Voor wat de Assisenverslaggeving betreft werd zulke secundaire victimisering van slachtoffers recent nog uitvoerig geïllustreerd.⁴

Tot slot is er het argument van de *controlefunctie* die de pers ten aanzien van de rechtspleging in het algemeen en de terechtzitting in het bijzonder zou uitoefenen.

Waarom zou bij zaken die hun normale rechtsgang kennen deze controlefunctie in het gedrang komen door het niet publiceren van identificatiegegevens van verdachten en slachtoffers?

Overigens: gaat het bij de meerderheid van de berichtgeving zoals wij ze dagelijks lezen wel om een uitoefening van de controlefunctie? In veel gevallen lijken vooral nevendoeleinden, met name commerciële bekommernissen, centraal te staan. Men moet de pers niet verwijten dat ze door commerciële imperatieven bestuurd wordt. Men moet haar evenmin kwalijk nemen dat dit repercussies heeft op de inhoud van de berichtgeving. Men hoeft het evenwel niet te pikken dat het 'controlefunctie'-argument te onpas uit de doos gehaald wordt.

Anders ligt het met zaken waar zij die met strafrechtsbedeling gelast zijn manifest verwaarlozen ernstige strafbare feiten vast te stellen, te onderzoeken of bij voldoende aanwijzingen van schuld voor de rechter te brengen, respectievelijk deze straf te executeren. Het ligt ook anders bij zaken waar diezelfde overheid haar boekje te buiten gaat, door rechtsmiddelen voor andere dan de legitieme doelen te gaan gebruiken. Ik meen dat in die gevallen de journalistiek wel degelijk een controlerende taak heeft. Blijkt daarbij het noemen van namen het enige middel om de strafrechtspleging te activeren, respectievelijk bij te sturen, dan dient dit mijns inziens niet bij voorbaat te worden uitgesloten.

In dit verband acht ik de ooit door justitieminister Gol geuite idee om het noemen van namen van mogelijk bij criminaliteit betrokken zijnde ministers en staatssecretarissen te verbieden een kwalijke zaak. Openbare gezagdragers

3. B.R.T. 1, Het Kraaienest, 28 december 1985.

4. CUYVERS, G., *De maatschappelijke marginalisering van het slachtoffer van misdrijven*. Een inhoudsanalyse van de berichtgeving over slachtoffers van levensdelicten, Leuven, K.U. Leuven (doctoraatsproefschrift criminologie), 1985, 471, IURCS 12, Kluwer rechtswetenschappen, Antwerpen.

moeten wel de eersten zijn om de wetten van de gemeenschap die hen mandateerden te eerbiedigen. Enige 'collusie' of affiniteit tussen gemandateerden onderling is niet uitgesloten. Afdekking van ambtsverzuim — of erger: van een betrokkenheid in criminele activiteiten — draagt bij tot de uitholling van de rechtsstaat. Het is de taak van de pers voor de gemeenschap het openbaar gezag blijvend te 'screenen'. Waar nodig moet zij deze door het openbaar brengen van ongewenste praktijken aan een beoordeling door de justitie opdringen.⁵ Kan dit niet zonder identiteitsinformatie te publiceren, dan zullen de rechten en belangen van individuen moeten worden afgewogen ten aanzien van het belang van de gemeenschap bij een rechtvaardige, evenwichtig verdeelde rechtspleging.

Men kent de wetsvoorstellen van de volksvertegenwoordigers Smet en Suykerbuyk en van senator Deleeck e.a. Daarin wordt een absoluut verbod tot het vermelden van de identiteit van vervolgd⁶ voorzien.

Omdat het probleem zich niet uitsluitend in die fase stelt, omdat het de moeilijkheden van andere betrokken partijen niet oplost en omdat het verbod elke uitzondering uitsluit bieden deze voorstellen geen bevredigende oplossing. Meer aandacht dient uit te gaan naar voorstellen van een zelfregulering binnen de pers, waarbij deontologische criteria de gronden voor en de grenzen van het geven van herkenbaarheidsinformatie nauwkeurig formuleren. De door Voorhoof voorgestelde Persraad, die ondermeer de naleving van zulke regels zou controleren en bij conflicten regulerend zou optreden⁷ is een waardevol complement. Ik hoop dat er via een zelfregulering een evenwichtig alternatief tot stand komt: zowel een wettelijke regeling (zoals hoger voorgesteld) als een ruimere aanwending van de bestaande rechtsmiddelen om de informatie aan banden te leggen, zouden immers de controlefunctie van de pers op langere termijn niet ten goede komen.

2. Naar een betere bescherming van de communicatievrijheid?

Eind april werden in Parijs de lokalen van het Franse dagblad *Libération* doorzocht. Twee journalisten, onder wie de in maatschappelijke onderwerpen en politie- en gerechtszaken gespecialiseerde Millet werden aangehouden. Parijse drop na Belgische regen? Men herinnere zich de huiszoeking, de inbeslagname bij en de arrestatie van Humo-journalist Coenen. Zowel deze voorlopige hechtenis⁸ als de bedreiging met vervolging uit hoofde van diefstal, of tenminste toch heling van gerechtelijke documenten, brachten hem ertoe de identiteit van zijn informanten te onthullen.

5. Cfr. BLOEYAERT, M., *Kanttekeningen bij misdaadverslaggeving in kranten*, Gent, R.U.G., (verhandeling criminologie), 1985, 104.

6. 'Wetsvoorstel betreffende de bescherming van de privacy van verdachten', *Parl. St.*, Kamer, 1984-1985, 31 januari 1985, nr. 1123.

'Voorstel van wet ter bescherming van de privacy van verdachten', *Parl. St.*, Senaat, 1984-1985, 1 februari 1985, nr. 816.

7. VOORHOOF, D., *Recht op informatie, garingsvrijheid en een zwijgrecht voor de journalistiek*, Gent, Liga voor Mensenrechten, 1985, 86.

8. Waardoor de aan gang zijnde discussie omtrent het misbruik van de preventieve detentie nog verscherpt werd.

Met een en ander is het meer dan honderdjarige bestand tussen de gerechtelijke overheid en de perswereld, dat een *feitelijke* bronnenschending insloot, verbroken. Het conflict tussen de getuigeplicht in rechtszaken — die ook de journalist bindt — en zijn deontologische plicht tot geheimhouding van zijn informatiebronnen is bijgevolg uitdrukkelijk aan de orde.

Het justitieel optreden illustreert de precaire positie van de journalist, in het bijzonder deze van de research-journalist, die zich kan noch wil beperken tot gemakkelijk verkrijgbare publieke informatie. De informatiegaring omtrent thema's die de overheid geheim wil houden (omdat het om fouten van overheidsfunctionarissen (*Pour*) of sociaal-politiek controversiële materies gaat (*Humo*)), komt hiermee in het gedrang.

De recente ontwikkelingen gaan in tegen de toenemende erkenning van het recht van de burger geïnformeerd te worden.⁹ Zij miskennen ook de intermediaire rol van de media. Zij vormen een negatie van de zorgplicht van de overheid, die de journalist binnen de perken van de wettelijkheid¹⁰ een ruime garingsvrijheid moet garanderen.

De vraag of de journalist geen zwijgrecht moet krijgen, niet als voorrecht, maar als voorwaarde voor de effectuering van het hoger publiek belang van een ruime communicatievrijheid, is meer dan ooit aan de orde.

Onder meer aan deze kwestie besteedde de Liga voor Mensenrechten een dossier.¹¹

Voorhoof formuleert daarin een aantal basisprincipes voor een wettelijke regeling van zulk zwijgrecht. Zelf voorstander van een zo ruim mogelijke formulering van het voorwerp, het toepassingsgebied en de draagwijdte van het zwijgrecht, noemt hij toch een aantal mogelijke beperkingen.

Mij spreekt de idee om een afwijzing van het zwijgrecht afhankelijk te maken van het voorafgaand advies van een soort 'Nationale Persraad'¹² wel aan. Een analyse van de door een dergelijke Raad gebruikte criteria, samen met beschouwingen uit de rechtspraak kunnen, indien men later een meer algemene regeling zou wensen, bijdragen tot een aangepaster oriëntatie en een bredere fundering.

Voorhoof pleit terecht voor flankerende beperkingen van het recht tot huiszoeking en tot inbeslagname. Zij moeten voorkomen dat het zwijgrecht *de facto* zijn uitwerking zou missen.

Ook treed ik het voorstel bij om de veroordeelbaarheid wegens heling van informatie door de journalist onmogelijk te maken indien hij geen ongeoorloofde middelen gebruikte om ze te bekomen.

De suggestie van Van den Bossche om journalisten die binnen hun nieuwsgaringstaak informatie van politie, magistratuur of openbaar bestuur losweken

9. Cfr. VOORHOOF, *o.c.*

10. De journalist die informatie steelt, aanzet tot een misdrijf ter verkrijging van informatie, of daartoe openbare ambtenaren omkoopt blijft strafbaar.

11. VOORHOOF, *o.c.*

12. *Wetsvoorstel betreffende de bescherming van de informatiebronnen van de journalist* (inge- diend door Kamerlid D'Hose), *Parl. St.*, Kamer, 1984-1985, 15 maart 1985, nr. 1170.

niet vervolgbaar te stellen uit hoofde van medeplichtigheid aan schending van het beroepsgeheim¹³ vormt een belangrijk complement.

Op het congres van de *Association syndicale des magistrats*¹⁴ werden ook andere voorstellen voor een bescherming van het bronnengeheim ingebracht. De suggestie om een binnen een Orde van journalisten te situeren rechtscollege op te richten vind ik geen goede oplossing. De verscheidenheid aan opleidingen en de variatie in taken zal het moeilijk maken de groep van personen die aan een deontologisch statuut moeten onderworpen worden af te lijnen. Er is het risico dat corporatistische belangen gaan domineren: elke Orde neigt naar een monopolisering van haar beroep. Bovendien miskent zulke regeling het beroepsstatuut van journalisten. Is een Orde wellicht een geëigende structuur voor beoefenaars van een vrij beroep, voor de meeste journalisten is ze dit nauwelijks. Deze immers verkeren, als bediende, in een afhankelijkheidspositie ten aanzien van hun werkgever.

3. Openheid van zaken

De bescherming van het bronnengeheim van de journalist is slechts één van de middelen tot daadwerkelijke realisering van een communicatievrijheid. Een grotere openheid binnen de strafrechtsbedeling is minstens even belangrijk.

In een fase van het *gerechtelijk vooronderzoek* zal de marge hoe dan ook beperkt blijven. Het recht op privacy van de verdachte, het vermoeden van onschuld als richtsnoer en de noodzaak aan een justitiële bewijsgaring (ver)hinderen een vrije informatieverstrekking.

Toch noemen enkele ministeriële omzendbrieven enkele uitzonderingen op de beslotenheid van het vooronderzoek. Zij vloeien voort uit het algemeen hoger belang dat de verstrekking aan de pers van inlichtingen betreffende aan gang zijnde onderzoeken kan rechtvaardigen.

De uitzonderingen blijven beperkt en hebben deels een *correctie* van persinformatie tot doel. De vraag dient toch gesteld of, o.m. omwille van de gevallen van oneigenlijk gebruik van de voorlopige hechtenis, de pers niet ook het vooronderzoek actiever moet gaan volgen. Een herformulering van de spelregels inzake de communicatie van justitie naar de media lijkt daarbij aangewezen.

Ook in andere fasen van strafrechtstoepassing blijft de openbaarheid zeer marginaal. Bijzonder illustratief is het *O.M.* Alleen al het belang van de beleidssepts in de afhandeling van strafzaken is een indicator voor zijn gewicht. Met de verruiming van zijn mogelijkheden tot transigeren, en ook gezien de onderscheidene dwingende beschikkingen die parketmagistraten kunnen nemen, krijgt een toenemend gedeelte van de rechtstoepassing daar haar beslag. Zonder openheid van zaken over een fase waarbinnen veel discretionaire maar dwingende beslissingen kunnen worden genomen, kan steeds minder over openbaarheid van de

13. Tussenkomenst van Volksvertegenwoordiger VAN DEN BOSSCHE, bespreking justitie-begroting, *Par. Hand.*, Kamer, 1983-1984, vergadering van 16 juni 1984, nr. 109, p. 3266.

14. *Justice et presse*, U.L.B., 2 maart 1985.

rechtspleging gesproken worden. Het is bijgevolg nodig dat zowel op landelijk niveau — overleg Procureurs-generaal — als binnen de verschillende ambtsgebieden de pers meer informatie over het gevoerde beleid krijgt.

Wat de activiteit van de *vonnisgerechten* betreft is er een grotere openheid. Toch dient haar concrete vormgeving te worden verbeterd. Nuttige suggesties werden voorgesteld op de studiedag *Pers en strafrechtspleging*.¹⁵

Ook in deze fase zijn er beperkingen op de vrije informatiegaring en/of -verspreiding. Deze berusten op wetgeving, respectievelijk op ministeriële omzendbrieven en afspraken. Naast de in individuele gevallen gelaste procesvoering met gesloten deuren, worden debatten inzake echtscheidingszaken op grond van bepaalde feiten, en debatten voor de jeugdrechtbank in de pers niet weergegeven. Tevens zijn er restricties met betrekking tot de vermelding van de identiteit van geïnterneerden, van opgeschorten, tot lichte straffen of tot straffen met uitstel veroordeelden.

Wat de herkenbaarheidsinformatie betreft kan ik daar, op grond van de hoger vermelde argumenten en binnen het raam van de aangeduide restricties, in komen.

Toch blijft voor de pers *ook voor zulke* zaken een taak weggelegd. Die overschrijdt evenwel het evenementeel en individualiserend karakter van de courante misdaadberichtgeving en gerechtelijke verslaggeving. Zij impliceert een heroriëntatie naar een primaire doelstelling — controle van de strafrechtstoepassing — en veronderstelt de wil tot het inzichtelijk maken van criminaliteit en van sociale reactie. Concreet impliceert dit de verstrekking van achtergrondinformatie, waaronder de beschrijving van ontstaansvoorwaarden van deviant gedrag.

Verder bepleit ik ruimere aandacht voor de benoemingsprocessen, de toelevering, verwerking en afhandeling van strafzaken. Ook is informatie nodig over de criteria die hierbij spelen. Strafdooelen, strafmaatoverwegingen, de invloed van rechtshulp, de beschikbaarheid van justitiële en extra-justitiële afhandelingsalternatieven moeten in zulke berichtgeving een ruimere plaats krijgen.

4. Naar een commerciële omroep

Op 23 april ll. keurde de Vlaamse regering het ontwerp van kabeldecreet goed. De initiatiefnemende minister zette hiermee een stap in de uitvoering van het regeerakkoord ter doorbreking van het B.R.T.-monopolie.

Het raamdecreet verschaft immers het juridisch kader om niet openbare omroep via de kabel tot in de Vlaamse huiskamer te brengen. Gezien met name de commerciële omroepen hierbij voordeel hebben, is voor hen het kabeldecreet ook een kassadecreet.

Ik ga niet in op de financiële halszaak die dit voor de geschreven pers kan vormen, maar betreur om andere redenen het geduw aan commerciële omroepen.

15. Zie het novemhernummer 1984 van *Proces* en FRIO, A. en IPPEL, P., 'Redetwist rond reporters en rechtspraak. Terugblik op een studiedag', *Proces*, januari 1985, 1, 15-25 (met overzicht geschriften rond de studiedag).

Ik vrees met name dat commerciële imperatieven zowel de geschreven pers als de omroepen ertoe zullen verleiden de noodzakelijke klantenbinding door middel van meer plaatsruimte voor misdaadthema's na te streven.

Het is geweten dat, naast sport, informatie over criminaliteit een publiekstrekker is. In de mediacompetitie kan dit zwaar gaan doorwegen. Dat men binnen deze context veeleer stereotypebevestigende dan nuancerende boodschappen zal serveren is voorspelbaar. Jan Modaal heeft wel een kleurentelevisie en koopt wel zijn kleurendrukkrant, maar dat belet niet dat hij toch graag houvast heeft aan zwartwit-informatie, mèt rood bloed, *of* dat men hem dergelijke behoeften toeschrijft.

Nieuwe technologieën elimineren wel de zettters, maar niet noodzakelijk de clichés!

De klant van de mediaboodschap wint erbij: hij krijgt zicht op de merkenpluriformiteit van dezelfde zeepoeders.

Dat hij erbij zal verliezen is ook waarschijnlijk.

Wie al bang is voor victimisering zal vaker dan voordien (kijkdichtheid, verkoopcijfers!) informatie aangeboden krijgen waarin hij een bevestiging van de gegrondheid van zijn angst zal (menen te) vinden.

Wie criminaliteit (nog) niet als een belangrijk maatschappelijk probleem ziet, zal niet alleen op zijn inkomen, maar ook op zijn gemoedsrust moeten inleveren. Fictie en 'feiten' zullen hem wel diets maken dat criminaliteit en criminelen ons dag en nacht bedreigen en teisteren. De vroege dood van de '24 u' krant heeft in dat opzicht geen vrede gebracht.

Ik formuleer het hier wat badinerend, wat ongenueanceerd. Toch maak ik mij zorgen over deze commercialisering van de omroep. De inhoud en de consequenties van de nieuwe boodschappen zullen nauwlettend moeten gevolgd worden. Helaas zal bijsturing nog nauwelijks mogelijk zijn.

J. Van Kerckvoorde
23 mei 1986